

Pagsasalin sa Filipino ng Sugilanon ni Marcelo Geocallo: Tungo sa Pagsusulong ng Panitikan ng Rehiyon

Marina G. Quilab

Department of Filipino and Other Languages
College of Arts and Social Sciences
MSU-Iligan Institute of Technology
marina.quilab@g.msuiit.edu.ph

Abstract

This paper features the translation of a sugilanon written by a Visayan writer Marcelo Geocallo. His piece of work is written in Cebuano language that commonly considered as Binisaya and has been translated into Filipino. Translating this sugilanon gives the wider audience an access to understand and evaluate the characteristics — its aesthetics and poetics. Apart from the translation, this paper also focuses on the context of the work and how it describes the society of Lanao del Norte and Mindanao in general. The researcher is a native speaker of Binisaya and this is a big help for translating the text towards Filipino language. In relation to literary translation, the original form of words and expressions that have cultural and technical meaning is sustained. More attention is paid to the context of the work. Thus, this paper proves that translation is also a creative creation. On the other hand, the sugilanon describes and narrates the life and experience of the people of Lanao shaped by the experiences of the migration or dislocation of indigenous people to remote areas, land grabbing, illegal logging, and the impact of industrialization. This sugilanon also reflects the preservation of traditional practices of the indigenous people despite modern advances and technology. In this story, the main character Sultan Malawi shows sincere love and care for the forest that is the source of their livelihood and history of their race.

Keywords: *sugilanon, pagsasalin, Filipino, rehiyonal na panitikan, pambansang panitikan*

Suggested Citation:

Quilab, M. (2021). Pagsasalin sa Filipino ng sugilanon ni Marcelo Geocallo: Tungo sa pagsusulong ng panitikan ng rehiyon. *Langkit: Journal of Social Sciences and Humanities, 10, 35-52.*

Pagsasalin sa Filipino ng Sugilanon ni Marcelo Geocallo: Tungo sa Pagsusulong ng Panitikan ng Rehiyon

Marina G. Quilab

Departamento ng Filipino at Ibang mga Wika
College of Arts and Social Sciences
MSU-Iligan Institute of Technology
marina.quilab@g.msuiit.edu.ph

Abstrak

Tampok ng papel na ito ang pagsasalin sa sugilanon ng isang Bisayang manunulat na si Marcelo Geocallo. Ang akdang ito ay nasa wikang Cebuano na karaniwang itinuturing na Binisaya at isinalin ito sa wikang Filipino. Layunin ng pagsasalin na maipabasa ang sugilanon sa mas malawak pang mambabasa at sa gayo'y maunawaan at masuri ang katangian—ang estetika at poetika nito. Bukod sa pagsasalin pinagtuunan din ng pansin kung ano ang kontekstong kinahubugan ng akda at paano nito inilalarawan ang lipunan ng Lanao del Norte at Mindanaw sa kabuuan. Ang mananaliksik ay taal na tagapagsalita ng Binisaya na nakatulong upang maisalin ang sugilanon tungo sa Filipino. Kaugnay ang kabatiran ng pagsasalang pampanitikan, pinanitili ang orihinal na anyo ng mga salita at pahayag na mayroong kultural at kahulugang teknikal. Higit na binigyang pansin ang diwa at konteksto ng akda. Sa gayong dahilan napatunayan sa papel na ito na isang malikhaing paglikha rin ang pagsasalin. Sa kabilang banda, natuklasang inilalarawan at isinalaysay ng akda ang buhay at karanasan ng mga taga-Lanao na hinulma ng karanasan ng paglikas ng mga katutubo patungong liblib na lugar, pang-aagaw ng lupain, iligal na pagtotroso, at ang epekto ng industriyalisasyon. Nababanaag din sa sugilanon ang pagpapanitili ng mga nakaugaliang praktis ng mga katutubo sa kabila ng makabagong mga pag-unlad at teknolohiya. Ipinakita sa sugilanon, na ang pangunahing tauhan na si Sultan Malawi ay taimtim na nagmamahal at nag-iingat sa kagubatang batis ng kanilang kabuhayan at kasaysayan ng kanilang lahi.

Mga Susing Salita: *sugilanon, pagsasalin, Filipino, rehiyonal na panitikan, pambansang panitikan*

Suggested Citation:

Quilab, M. (2021). Pagsasalin sa Filipino ng sugilanon ni Marcelo Geocallo: Tungo sa pagsusulong ng panitikan ng rehiyon. *Langkit: Journal of Social Sciences and Humanities*, 10, 35-52.

Introduksiyon

Isang hamon ang pagsusulong ng panitikang mula sa mga rehiyon, partikular na ang sa Mindanaw. Binanggit ng maraming iskolar at kritiko ng panitikang Pilipino ang mahalagang papel ng panitikang rehiyonal para sa pagpapayabong ng panitikang pambansa. Isa na rito si Lumbera (2000) na nagsabing ang “panrehiyon” ay siyang batayang daigdig ng manlilikha, at kung maging “pambansa” man siya ay sa dahilang ang kanyang mga katangiang “panrehiyon” ay nagsilbing tuntungan tungo sa higit na malawak na daigdig sa labas ng rehiyon.”

Magkagayon, ang pag-aaral at pagsusuri sa mga panulat mula rehiyon ay pagtatanghal din ng mga akda upang hindi ito manatiling nasa laylayan lamang. Ayon kay Alunan (2015) ang pagbasa at pag-aaral sa mga akdang nakasulat sa bernakular na wika ay hindi lamang bilang lunsaran ng pagtuturo ng mga paksang may kinalaman sa katutubong kulay at kahingiang pangramatika bagkus, napapahalagahan ang artistiko nitong katangian at natatalakay ang kontekstong kinahubugan ng isang akda. Ang pag-aaral sa panitikang mula sa mga rehiyon ay pagpapaigting upang makilala at masuri ang estilo, anyo, hugis, lalim ng kaisipan, at lawak ng tradisyong kinahubugan ng mga akda.

Sa kaso ng panitikang Bisaya-Cebuano sa Mindanaw partikular sa Lanao del Norte, masasabing mangilan-ngilan pa lamang ang naisagawang mga pag-aaral. Madalas nakatuon ito sa deskriptibong pamamaraan ng pagsusuri ng akda. Bagama’t isa ito sa mga pangunahing paraan ng pagtuklas sa katangian ng akda—ang pagtingin kung paano inilatag ng akda o ng may-akda ang mga pangyayari, larawan, diwa, at kaganapang tiyak na nagaganap sa pulo ng Mindanaw—subalit, malinaw ring malaki ang papel ng pagsasalin para mabasa ito sa mas malawak pang mambabasa. Sa gayon, natatalakay at napag-aaralan din ang uri ng wikang ginagamit sa mga akdang katulad ng sugilanon ni Geocallo. Kaakibat na tunguhin ng pagsasalin ang pagpapayabong pa ng wikang rehiyonal at wikang Filipino bilang wikang pambansa. Ayon nga kay Maceda (2009), “ngunit ang ilang balakid sa pagsasalin ay nawawala kung ang wikang sinasalinan at ang wikang pangsalin ay magkahawig ng struktura dahil galing sa parehong sinapupunan.” Matatandaang ang Mindanaw ay binubuo ng iba-ibang kultura, malawak na karanasan, makulay na kasaysayan, praktis, at higit sa lahat sa wika. At ang wikang Cebuano na karaniwang tinatawag na Bisaya o Binisaya ang siyang wikang panlahat sa nasabing lugar. Ang linggwa franka ng malaking bahagi ng kapuluan, lalo na sa Hilagang bahagi.

Sa ganang akin, responsibilidad ng isang tagarehiyon, lalo na ng isang taga-Mindanaw na gawan ng masusing pagbasa, pagsusuri, at pagsasalin ang mga nakaimbak na sulatin sa pulo. Kailangan ito sapagkat dito makikita at makikilala ang tiyak na mga pangyayari ng lipunan na naglalahad ng awtentikong kaganapang may kinalaman sa mga usapin ng pagkakaiba-iba ng kultura, pagkakapantay-pantay ng kasarian, proteksyon ng karapatan ng mga katutubong komunidad, makabayan at makaagham na edukasyon, kapayapaan at hidwaan, kalikasan at intelektwalisasyon ng mga wikang katutubo sa Mindanaw, politika at ekonomiya at iba pang usaping panlipunan. Gaya ng sinabi ni Lucero (2007) sa kanyang pag-aaral at pagpapahalaga sa mga katutubo at mga rehiyonal na panitikan na “ipinapakita ng mga ito ang lokal, ang aktwal, at buhá na mga danas ng tao. Sa gayon, ang panitikang katutubo

at panitikang rehiyonal ay mikrokosmo ng pambansang kultura at kasaysayan.”

Paglalahad ng Layunin

Nahaharap sa iba-ibang politikal na isyu ang pagsusulong ng panitikang rehiyonal para sa mas malawak na mambabasa at sa pagiging bahagi nito sa pambansa. Dahil dito, isa sa pinakalayunin ng papel ang pagsasalin ng akda mula sa orihinal na wikang Bisaya-Cebuano patungong Filipino para sa mas malawak pang pagbasa. Sa parehong dahilan, napapalawak din nito ang pagtalakay sa katangian ng akda batay sa nilalaman nitong mga paksa at tema.

Ang sumusunod na mga tanong ang ginamit na gabay upang maitulay ang layunin ng papel na ito.

1. Ano-ano ang mga tiyak na kaganapang Mindanawon na inilalahad ng sugilanong isinalin?
2. Ano ang konteksto ng akdang isinalin batay sa:
  - a. teksto
  - b. awtor
  - c. mambabasa
3. Paano naitutulay ng pagsasaling isinagawa ang layunin ng pagtatampok ng akdang rehiyonal para sa pagsusulong nito tungo sa panitikang pambansa?

Kaugnay na Literatura

Tungkol sa usapin ng panitikang pambansa, sinabi ni Lumbera (2000) na “kapag sinasabing pambansa ito ay tumutukoy sa sinasabi at pinatutungkulan ng akda.” Ibig niyang sabihin ang akda ay tumatalakay sa mga karanasang pambansa. May kinalaman sa kasaysayan, buhay ng mga Pilipino na kailanma’y hindi naihihiwalay sa politika, ekonomik, kultura, at sosyal na kaganapan. Idinidiin ni Lumbera na ang “awtor ay dapat mulat sa mga pangyayaring nagaganap sa lipunang Pilipino at masaklaw ang pananaw hinggil sa mga konsern na may kaugnayan sa pambansang pagkakakilanlan, ang pagkamasining ng akda ay maayos ang pagkalikha at ang maliwanag na estilo ay mga katangiang unibersal ng isang akdang pampanitikan.” Ibig sabihin maganda ang pagkalikha na sumasakop sa kahit anopamang pamantayan.

Ang mga nabanggit na pagpapakahulugan ni Lumbera ay nakikita rin sa mga akdang mula sa Mindanaw. Inilalahad sa mga likhang pampanitikang ito ang mga danas ng iba’t ibang etnolinggwistikong grupong naninirahan sa pulo na sa pangkalahatan ay kinategorya bilang Lumad, Muslim, at migranteng karaniwang tinatawag na Kristyano. Sa unang pagmalas ng mga akdang mula sa Lanao del Norte, isinalaysay ang kultura ng iba-ibang etnolinggwistikong grupo sa pulo, pagkapaalis ng mga katutubo sa kanilang mga lupain bunsod ng pagdami ng mga migrante, pagsasamantala sa kalikasan, malakas na impluwensya ng mga dayo bunsod sa impluwensya ng mga mananakop, usapin ng hidwaan at kapayapaan, at iba pang kaganapang naglalahad sa kasaysayan, kultura, kabihansan, at buhay ng mga

Mindanawon. Katulad ng mga akda ni Geocallo, kakikitaan ng paglalarawan sa mga danas ng ugnayan at pagkakaiba ng mga Maranaw at Kristyanong Bisaya. Mariin din ang pamumunang panpilunan ng mga likha ng awtor sa malawak na industriyalisasyon ng Iligan.

Ang kaganapan sa Mindanaw ay bahagi rin ng pambansang mga usapin. Magkagayon, makatuturan ang pagpapahalaga sa mga akdang buhat sa Mindanaw sapagkat, makailang beses na rin itong ipinaliwanag ng iba't ibang tagapagtaguyod ng panitikang Pilipino na “mahalagang mahalungkat ang mga panitikang bernakular upang maisama sa pagbuo ng corpus sa panitikang Pilipinas... at kapag naipakilala na ito sa kamalayan lalo na sa mga kabataan ay magbibigay ito ng daan para pasiglahin at makisangkot sa mga gawaing may kaugnayan sa pambansang pagpapahalaga (Lumbera 2000). Ito rin ang panawagan ni Mojares (1975) “mahalagang magkaroon ng pagpapalawak sa kritikal na kamalayan ng mga panitikang rehiyonal sa Pilipinas, partikular ng panitikang Cebuano na laganap sa Mindanaw.”

Dahil dito, ang mga akdang produkto ng manunulat mula sa Mindanaw ay mahalagang mapag-aralan at maipakilala sa malawak na mambabasa, maituro sa klase, at maibahagi sa lipunang may parehong pagdanas.

Mga Suliranin sa Pagsusulong Panitikang Rehiyonal sa Pagbuo ng Panitikang Pambansa

Marami na ring mga hakbang ang isinagawa para sa pagbuo ng panitikang pambansa subalit ang mga pagsisikap na ito ay nakabalot pa ring mga isyu. Gaya ng saloobin ni Constantino (2009), aniya “isang political construct ang katawagang pambansa. Kinatawan kasi nito ang sentimyento, paniniwala, paninindigan ng lahat, kung di man ng nakararami sa mas malawak na lipunan.” May pahiwatig itong sino ba ang magtatakda ng mga katangian at ano-ano ba ang mga pamantayang pagbabatayan ng pagkapambansa. Ang ganitong mga usapin ay reyalidad din ng ibang bansa, lalo na sa mga bansang sinakop ng mga dayuhan. Halimbawa, sa sanaysay ni Sullivan (2001) *The Question of A National Literature for Nigeria* ay inilahad niya ang usapin ng; (a) marhinalisasyon ng panitikang hindi nakasulat sa Ingles (b) ang panitikang kinilala sa bansang Nigeria ay may pagkiling sa mga panitikang nakasulat sa wikang Ingles bilang kanilang opisyal na wika (c) ang papel ng wika at edukasyon sa pagbuo ng kanilang panitikang pambansa, at (d) ang patuloy na diskusyon kung isasama ba ang panitikang nakasulat sa rehiyonal na wika sa pagbuo ng panitikang pambansa.

Ang isyu at suliraning kinakaharap Nigeria ay kaugnay rin sa isyu ng panitikang pambansa ng Pilipinas. Parehong may isyu ng pagkakawatak-watak dahil sa wika, kultura, at lipunan dahil sa impluwensya ng kolonyalismo. Ang karanasan ng Nigeria at ng Pilipinas ay masasabing nakabalot pa rin ng politika. Ito ang pagtatakda ng kaisahan sa pagtanggap ng pagbuo ng pambansang panitikan. Sa pahayag ni Jaime An Lim (2014),

The process of canon-formation is fraught with dangers because it operates on the principle of exclusion and discrimination. The politics underlying that process is complex and involves biases and allegiances that sometimes go beyond aesthetic considerations.

Sa gayon, nangangahulugang may mga kasalimuotan pa rin ang pagtamo sa layunin ng pambansang panitikan. Ganunpaman, idiniin ni Cruz (2003) na ang pagbuo ng pamantayan ng pagkapambansa ng panitikan ay mahalagang tingnan sa pinagmulan ng akda sapagkat, bawat rehiyon ay may sariling estruktura o estilo sa pagbuo ng kanilang literatura. Parehong panawagan din ang ipinahiwatig Tinio (1973),

It is difficult to characterize the national sensibility because the bulk of vernacular literature has remained uncollected. It seems imperative that massive basic research in vernacular literature be undertaken.

Sa gayong mga alalahanin, nararapat pang mahalungkat ang panitikan mula sa iba pang mga rehiyon, lalo na yaong nasa liblib na bahagi na hindi nakilala sa sentro dahil limitado ang lagusan ng kanilang produksyon.

Ang Isyu ng Pagkakawatak-watak ng Wika

Totoong kung hindi mo wika ang binabasa mo ay hindi mo ito maiintindihan. Kung hindi mo gamay ang wika ay hindi mo magagap ang totoong kahulugan ng mga salita nito. Sang-ayon sa iba't ibang tagapagtaguyod ng sariling wika at katutubong kultura, ang damdamin na ipinaabot sa bawat salita ay hindi mauunawaang lubos kung hindi mo alam ang kulturang bumubuo nito. Kaya isa sa problemang nahaharap kaugnay sa pagsusulong ng panitikang rehiyonal para sa pambansang madla ay ang wikang ginagamit sa kanilang panitikan. Isang pangamba, paano ito mabasa nang malawakan kung hindi alam ng karamihan ang wikang ginagamit sa mga akda. Dahil magkaiba ang mga wikang ginagamit sa pagsulat ng mga akda at magkaiba rin ang uri ng lipunang kinausbungan at kinahubugan ng akda, maaring magkakaiba-iba rin ang pamantayan ng pagkilala sa ganda ng mga likhang pampanitikan. Sa pahayag ni Lumbera (nasa: Albuero at Mojares, 1993)

“subalit hanggang ngayo’y hindi pa rin matukoy ng mga iskolar at kritiko ang isang aktwal na kalipunan ng mga akdang kumakatawan sa ‘pambansang panitikan.’ Walang kinalaman ang ganitong sitwasyon sa kantidad o kalidad ng mga katha, sapagkat makapal na ang bibliograpiya ng mga akdang natipon na at nasuri. Ang problema ay nasa pagkaka-hiwalay ng mga akda, na bunga ng pagkakaiba-iba ng wikang ginagamit ng mga manlilikha.”

Ibig sabihin, dahil sa pagkakawatak-watak ng wika sa kapuluan, watak-watak din ang pamantayan ng sining ng isang akda. Ipinahayag din nina Constantino at Sicat (1973) na “watak-watak na literatura dahil sa iba-iba ang wika ng bawat lalawigan higit sa lahat lalong nagiging watak-watak dahil sa impluwensya ng panitikang dala ng mga mananakop sa Pilipinas.” Bukod sa magkakaibang wika umiiral din ang damdaming rehiyonalismo na lalong nagpasalimuot sa pagtatamo ng pambansang kaisahan ng panitikan. Ito ang nakita ni Lumbera (nasa Albuero at Mojares) “...laging humululagpos sa kuyom ng mga mag-aaral dahil sa pag-iral ng rehiyonalismo.”

Ang Pagsasalin ng mga Akdang Rehiyonal

Malaki ang papel ng pagsasalin upang mabigyang solusyon ang mga balakid sa pagtamo ng iisang pamantayan sa pagbuo ng panitikang pambansa. Mariing sinabi ni Lumbera (1993) “ang pagsasalin ay mahalagang gawin hindi para matabunan ang orihinal o katutubong wika kundi ito’y pagpapatingkad sa kakayahan ng rehiyonal na wika at ang salin ay magiging tulay ng malawakang pag-unawa nito bunsod ng ito ang wikang komon sa lahat ng mamamayan.” Ganito rin ang pahayag nina Constantino at Sicat (1973) “kaya’t kalaunan, ang ating pambansang literatura’y bubuun at pagyamanin ng mga salin at orihinal na akda. Ito rin ang nakitang paraan sa mga pinupunto ni Sullivan (2001) sa kanyang paglalalatag sa usapin ng kanilang panitikan sa Nigeria.

Sa usapin ng pagsasalin ng mga akdang rehiyonal, masasabing marami-rami na ring pagsisikap ang isinagawa. Tulad ng pagsasaling isinagawa ng Ateneo de Manila University Press, de La Salle Press at University of the Philippines Press na tinawag nilang ‘Serye ng Panitikan’. Pagsasalin ito ng mga akdang nakasulat sa wikang bernakular ng mga rehiyon sa Pilipinas patungong Filipino. Gayundin ang isinagawang mga pagsasalin ng Komisyon sa Wikang Filipino. Marami-raming na ring iskolar at kritikong Pilipino ang nagsagawa ng pagsasalin na may parehong layunin ng pagsusulong ng panitikan ng rehiyon para sa panitikang pambansa. Ilan sa kanila ay sina Dr. Rosario Lucero na nagsalin ng mga akdang Hiligaynon tungo sa wikang Filipino. Gayundin si Dr. Teresita Maceda na nagsalin sa mga akda ni Marcel Navarra, isang Cebuano ng manunulat. Isinalin niya ang simulaang tekstong Cebuano patungong Filipino at Ingles. Kung pag-uusapan ang ilan pang mga pagsasalin ng panitikang Cebuano ay masasabing nagpapatuloy rin ito. Subalit, isinalin ang mga akdang Cebuano patungong wikang Ingles. Tulad ng nailimbag ng Ateneo de Manila University Press, noong 2009, ito ay ang pagsasalin ng mga sugilanon tungo sa wikang Ingles. May pagsasalin ding ginawa si Merlie Alunan sa kanyang librong *Sa Atong Dila* na naglalaman ng mga akdang pampanitikan mula sa mga rehiyon sa Visayas subalit isinalin niya ito sa wikang Inges din.

Tungkol sa panitikang Mindanaw partikular ang mula sa Lanao del Norte, batay sa nakuhang datos ay iilan pa rin ang naisagawanag pagsasalin sa mga bernakular na akda patungong Filipino. Mayroong salin sa Filipino ang orihinal na akda ng ilang mga manunulat sa Lanao del Norte na sina Jose Labuga sa kanyang sugilanong “Hulaw” at “Itom nga Bathala” ni Gumer Rafanan na naisalibro noong 1980 sa patnugot ni Efren Abueg. Subalit wala na ring sumunod pang mga pagtatangka. Kung mayroon mang mga pagsasalin ito ay patungong wikang Ingles, katulad ng “Aguyangyang ug Uban pang mga Sugilanon” at ang nobelang “Kabiling Kampilan” ni Marcelo Geocallo na isinalin ni Jonecito Saguban sa wikang Ingles. May salin ding ginawa si Saguban sa nobela ni Antonio Enriquez na “Surveyors of Liguasan Marsh” pero isinalin niya ito sa Binisaya.

Magkagayon, masasabing mabuway pa rin ang mga hakbang ng pagsasalin mula sa wikang bernakular ng lalawigan patungong Filipino. Sa gayong mga dahilan, itinampok ng papel na ito ang pagsasalin sa Filipino sa isa sa mga sugilanon ng manunulat na si Geocallo.

Saklaw ng Pag-aaral

Ang sugilanong “Diin Didto May Bagtikan sa Pugarag-Banog” ni Marcelo A. Geocallo ang piniling isalin. Pinili ang sugilanong ito dahil taglay nito ang mga tiyak na kaganapang naglalarawan sa lipunan ng Mindanaw. Ipinapakita ng akda ang sensibilidad Mindanawon na naglalarawan sa uri ng lipunan ng Mindanaw, ugnayan at pagkakaiba ng kultura ng mga Maranaw at Bisaya, epekto ng migrasyon tulad ng pagkapaalis ng mga katutubo sa kanilang mga lugar, gayundin ang mga pang-aabuso sa kalikasan. Ipinapakita rin ng akda ang isa sa mga katangian ng sugilanon bilang isang anyo ng panitikang Cebuano na laganap din sa Mindanaw.

Metodolohiya ng Pag-aaral

Pagkatapos makapili ng sugilanong isasalin ay nagsagawa rin ng personal na interbyu ang tagasalin sa awtor upang maipakita at matalakay nang masinsinan ang larawan at mensaheng inilalarawan nito. Pagkatapos mabasa nang makailang beses ang nasabing sugilanon ay sinimulan itong isalin sa wikang Filipino.

Ilan sa mga hakbang na ginawa sa pagsasalin ay nilista muna ang mga salitang itinuturing na malalalim o hindi masyadong batid ng tagasalin dahil sa agwat ng edad at panahon ng awtor at tagasalin. Hinanapan ito ng kahulugan o katumbas na salita mula sa mga diskunaryo. Nagtatanong din sa mga matatandang kakilalang parehong nagsasalita ng wikang Bisaya-Cebuano at higit sa lahat nagtanong din sa mismong awtor upang maikatwiran ang gawang pagsasalin. Tiningnan din ang kontekswal na kahulugan ng salita sa loob ng mga pahayag ng sugilanon at tinumbasan ito ng mga angkop na salita at pahayag sa Filipino. Sa simula, pinagsakapang maging isa sa isang tumbasan muna ang salin. Sa ikalawang tangka ay sinubukan itong isalin batay sa diwa at mensahe ng mga pahayag at larawang inilalantad ng akda. Sa puntong ito, nakatulong nang malaki ang pakikipag-usap o pakikipagpalagayang loob sa awtor upang malimi pang mabuti hindi lang ang kahulugan ng mga salita kundi maging ang imahen, larawan, kasaysayan, kahulugan, at kontekstong kinahubugan ng kanyang sugilanon.

Isang katotohanang hindi madali ang gawaing pagsasalin. Bagama’t isang taal na tagapagsalita ng Bisaya-Cebuano ang tagasalin subalit batid pa rin ang kahirapan sa pagsasalin. Nangangailangan ng sapat na panahon at ibayong pag-iingat ang pagsasalin. Katulad ng mga batayang prinsipyo ng pagsasalin, malinaw na hindi isandaang porsyentong maisalin ang kabuuan ng akda. Hinahamon rin ang sariling prinsipyo at paniniwala sa pagsasalin kung paano isasagawa ang pagsasalin. Nasa pagitan ka ng pagpili kung gagawing pino ang salin sa Filipino o hayaang ang salin ay magsasalita hindi lang sa kahulugan ng akda kundi ang panatilihin ang boses ng may-akda. Sa pagkakataong ito, mas pinili ang ikalawang opsyon, kaya’t sa proseso ng salin pinanatili ang mga tiyak na salitang naglalarawan ng teknikal at kultural na kahulugan, gayundin ang mga salitang nagpapakita sa tatak na pamamaraan ng pagpapahayag ng awtor.

Mga Prinsipyo at Kaugnay na Karanasan ng Pagsasalin

Isang hamon ang pagsasaling ginawa. Isang paglikha. Tiyakang sinabi ni Lucero (2007)

“na may tatlong papel na ginagampanan ang tagasalin ng panitikang panrehiyon, o di-Tagalog, tungo sa Filipino. Una’y bilang tagasalin mismo, ikalawa’y bilang tagabuo ng kasaysayang pampanitikan ng kanyang rehiyon, at ikatlo’y bilang tagapag-ambag sa pagbubuo ng kanon ng panitikan ng Pilipinas.”

Sa karanasan ng pagsasaling ito tunay ngang makabuluhan ang pahayag ni Lucero sapagkat isang paghahatid at pagbabahagi ng mensahe, kaisipan, pananaw, paniniwala ang pagsasalin. Ang pagpili sa akda ay isa nang hamon kung paano igigiit na basahin at pahalagahan ito ng mambabasa. Ganunpaman, isang kawili-wili at kapana-panabik na gawain ang pagsasalin bilang proseso at produkto. Sa proseso ng pagsasalin ay namulat sa maraming pagpapakahulugan, hindi lamang sa pagtunton sa tema at mensaheng nilalaman ng akda bagkus, sa kaalaman sa natural na katangian ng anyong pinili, ang sugilanon. Nagbubukas ito ng lalong pag-unawa sa katangian ng panitikang rehiyonal, ng panitikang mula sa Mindanaw. Nabuksan din ang isipan sa mayamang wika ng lalawigan at lalo pang makilala ang uri ng lipunang isinalaysay sa akda, lipunan ng awtor at maging ng tagasalin. Ang pagkapili at pagkatuklas sa mga katangian ng panitikang ito ay nagbibigay ng higit na pagkilala sa panitikang Bisaya, lalo na sa mga panulat mula sa lalawigan ng Lanao del Norte.

Ang pagsasalin ay isang agham at isang kasanayan. Nangangailangan ito ng tiyak na mga pamamaraan upang maitawid ang gawang pagsasalin. Isang hamon ang gawing natural ang daloy ng salin at ang katapatan sa tekstong isinasalin. Sa pagsasaling ginawa, hindi madaling makahanap ng tiyak na katumbas ng mga salita. Kaya upang matugunan ang mga suliraning ito, batay sa prinsipyo at teorya ng pagsasaling pampanitikan, nagkaroon ng transposisyon ng mga salita o pahayag sa TT upang maipalutang ang diwa ng pahayag sa ST at hindi maging masyadong literal ang pagkasalin. Ginamit din ang transposisyon upang manatiling kombersasyonal ang daloy ng pagkakasalaysay sa akda, lalo na’t isa ito sa nakitang katangian ng isang sugilanon.

May ilang bahagi rin ng pagsasalin na pinapaikli o gisting upang hindi masyadong maligoy at hahaba na ang pahayag subalit tinatakdaang hindi dapat mawala ang diwa ng simulaang teksto. Nagkakaroon din ng pagpapahaba ng mga pahayag, lalo na sa mga salita o pahayag na kailangan ng elaborasyon dahil walang makitang pinakatumpak na salitang katumbas. Higit sa lahat, pinanatili ang mga salitang kultural upang hindi mawala ang pinakadiwa ng kwento. Pinanatili rin ang mga salita o pangungusap na nasa wikang Maranaw na binibitawan ng tagapagsalaysay sa kwento o ng mga tauhan ng sugilanon.

Ang Salin

Kung Saan may Bagtikan sa Pugarag-Banog

Sugilanon ni Marcelo A. Geocallo

Salin ni Marina G. Quilab

Madaling araw pa lang, bumangon na si Sultan Malawi. Kahit mabigat pa ang talukap ng kanyang mga mata ay hindi niya ito pinansin. Nakagisingan at nakatulugan na niya ang tilaok ng mga manok. Halos magdamag siyang di nakatulog sapagkat, nag-iisip siya ng mga plano kung paano haharangin ang mga magnanakaw ng puno – na ayon sa balitang dumating sa kanya - pinamunuan daw ng isang Mr. Siyokho Lim. Sa edad niyang pitumpo, mukhang bata pa rin siyang tingnan. Matikas pa rin ang kanyang katawan, at matigas ang kanyang mga braso. Sanay gayod siya sa mabibigat na trabaho kaya hindi madaling magapi ng katandaan. Nagkaroon gayod ng saysay ang kanyang pagkahilig sa paghuli at pagsibat ng mga hayop, sa pakikipagbuno sa mga baksan at pagpana ng mga ibon, pikwi banog, paniki at marami pang iba. Hanggang ngayon, hindi pa rin naaalís sa kanya ang ganitong hilig. Iiyak ang araw kung makakaligtaan niyang pumunta sa Pugarag-Banog.

Ibinalabal niya ang kanyang batik na malong, subalit tumagos pa rin sa kanyang balat ang malamig na simoy ng hangin. Tinungo niya ang silid ni Amir, ang ikalima niyang anak sa una niyang asawa. Giniginaw din si Amir, namamaluktot siya sa higaang lantay at nakakumot din ng kanyang malong. Dahan-dahan niya itong niyugyog at ginising:

“Amir... Dong? Gising na... mag-uumaga na.”

Nagising si Amir at marahan itong bumangon. Dinilat ang mga mata.

“Bakit Amah?” sa boses na inaantok pa at naghihikab.

“Iyong sinabi ko sa iyong maaga mong puntahan sina Sultan Makapaar, Sultan Lanto at Sultan Salik,” ipinaalala ni Sultan Malawi sa kanyang anak.

“Madaling araw na... mas mabuting ganitong oras kang umalis, habang hindi pa mangungurot sa balat ang init ng araw. At pagbalik mo, daanan mo na rin sina Montud at Dikere at itanong kung ano ang nangyari sa iniutos ko sa kanila.”

“Tungkol ba sa pinapapanday mo sa kanila Amah? tanong ni Amir.

Oo Amir, ang mga udyong sa pana at ang mga talim ng mga sibat.”

Tumango si Amir, sabay tayo. At kinuskos ang kanyang mga mata at tumingin saglit sa kanyang ama. Pagkatapos ay naghanda na para sa kanyang lakad.

“Huwag mo silang patagalin, Amir,” ni Sultan Malawi pa. “Upang makapag-usap na agad kami.”

“O, Amah,” ani ni Amir, saka dali-daling sumakay sa kabayo. “Na, sige aalis na ako. Sunga ko – ro- o, Amah,” pagkatapos makapagpaalam ay agad nang hinawakan ang rinda.

“Ikalimo ka o. Allah,” ang pabaong salita ni Sultan Malawi sa kanyang anak para sa isang ligtas na lakad.

Parang nakakita ng demonyo ang kabayo – kumaripas ito nang takbo. Sinundan ng tingin ni Sultan Malawi ang anak. Hindi niya inalis ang kanyang paningin kay Amir hanggang sa mawala na ito sa kanyang paningin.

Nakatayo siya ngayon sa bakuran ng kanyang lumang bahay. Ang bahay na gawa sa mga tinabas na kahoy mula sa kagubatan ng Pugarag-Banog. Tanaw na tanaw rin niya ang karatig na mga kagubatan: ang Likosag-Baksan at ang Islag-Osa. Napapalatak siya nang matanaw niya ang Likosag-Baksan. Napakanipis na ng kagubatan at wala nang tumutubong bagong puno. Ganoon din sa kagubatan ng Islag-Osa, iilan na lamang ang mga naiwan matapos purilin ng mga nagkakaingin ang kagubatan na iyon. Ngayon para na lang silang gilagid ng matandang lumad na nangasira na ang ngipin. Ang kagubatang ginagahasa ng mga sukab na taga-malaking syudad. Subalit alam niyang hindi nagbigay ng konsisyon sa kahit sino ang gobyerno, lalo na sa Pugarag-Banog. Kaya nga galit na galit siya sa mga ito. Nagngangalit ang kanyang mga ngipin. At wala sa sariling idinura na lang ang ngingunguyuyang tilad na pulang-pula na.

Noong nakaraang linggo, hindi niya nagustuhan ang balitang natanggap. Mayroon dawng grupo ng mga sindikato na namumutol ng puno na pinamumunuan ng isang Mr. Siyokho Lim. Target umano nito na putulin ang mga kakahuyan sa Pugarag-Banog. Umigting ang kanyang galit nang matanggap niya ang balitang ito. Nasa bahay nila sa Marawi siya noon. Kaya dali-dali siyang umakyat sa Pugarag-Banog upang harangin ang mga ilegal na mamumutol ng puno. Subalit hindi lang iyon ang ulat na lalong nagpaigting sa kanyang galit. May dagdag pa ang balita:

“Ang nakipag-usap daw kay Mr. Lim, Sultan” dugtong ni Makmod, at para itong nabilaukan at hindi maituloy ang sasabihin. Hindi niya masabi agad. “Sino iyan!” ang pag-uudyok ni Sultan Malawi.

“Ha, sino Makmod?”

“Si Rashid, Sultan”

“H-Ha..? si Rashid!”

Parang nabikig si Sultan Malawi. Gusto niyang magsinungaling sa sarili. Ayaw niyang maniwala sa balita ni Makmod. Subalit kilala niya si Rashid sapagkat anak niya ito. Sa labing-walong anak niya sa apat na asawa, si Rashid ang palaging nagbibigay ng sakit ng ulo sa kanilang lahat. Ewan kung saan nagmana ang anak niyang ito. Ito ang mga salitang nagngangalit sa kanyang kalooban. Subalit iba talaga si Rashid. Kahit anong gawin niya rito, hindi talaga niya mapasunod, lalo lang tumitigas ang kanyang ulo.

Napapalatak si Sultan Malawi habang nag-iisip tungkol kay Rashid. Ibang problema na naman ang bumabagabag sa kanya. Si Rashid na naman ang nagpakulo sa kanyang dugo! Si Rashid na ayon kay Makmod ay nakipagkasundo kay Mr. Siyokho Lim upang purilin ang kagubatan ng Pugarag-Banog.

Iyan ang hindi pwede! Sumabog sa galit ang kanyang damdamin. Hindi maaaring ibenta ng pangahas na si Rashid ang Pugarag-Banog. Ito na lamang ang kagubatang pag-asa ng Mala Ranaw. Kapag pinuril ang mga puno nito, apektado ang elektrisidad ng buong Mindanaw. Ang lawa – ang Malaking Lawa – ang batis ng gahom-dagitab. Katurtugok!

gayod ni Rashid! Nakalimutan na ba niya ang nangyari sa Ormoc? Ang pagkabalbo ng kagubatan ang dahilan kung bakit walang pumigil sa pananalasa ng buhawi. Maliban pa, anak lamang siya. At ang anak, kailangang sumunod sa ama. At ako ang kanyang ama!

Matibay ang paniniwala ni Sultan Malawi sa kanyang karapatan. Isa nga siyang ama, matatag ang paninindigan – isa siyang matibay na lubas. Nananalaytay sa kanyang katawan ang katigasan ng lubas na ito. Dadaan muna sa aking bangkay ang sinomang sisira sa Pugarag-Banog. Lalong umigting ang kanyang galit.

Poprotektahan ko ang kagubatan kahit ano pa ang mangyari. Ang pagmamahal niya rito ay katulad ng pagmamahal sa kanyang sarili.

Naaalala ni Sultan Malawi ang sinabi sa kanya ni Makmod.

“Sultan, hindi dapat ipagwalang-bahala si Mr. Siyokho Lim. Ang mga tauhan daw nito ay mga bagis at kriminal.”

“Aha ganoon ba?” tugon ni Sultan Malawi at tumango-tango siya.

“Kung ganoon, hindi tayo dapat magpabaya. Saglit lang, Makmod. Kailan sasalakay at magkakaingin sa Pugarag-Banog sina Mr. Lim?” ang tanong niya.

“Baka sa susunod na linggo, Sultan” ni Makmod habang nginunguya ang kanyang tilad. “Kung ganoon, maghanda na tayo.”

Kaya andito siya ngayon sa lumang bahay nila sa Pugarag-Banog kasama ang kanyang anak na si Amir at ilang mga tauhan. Dito niya plinanong mabuti ang kanilang gagawin.

Nagpulong ang lahat ng mga sultan: Sila ay sina Sultan Malawi, Sultan Lanto, Sultan Salik at Sultan Makapaar. Hindi nagtagal ang kanilang pag-uusap at nagkasundo agad sila sa mga detalye na kanilang hakbang na gagawin.

Hindi tumugma ang naibalita ni Makmod kay Sultan Malawi na sa susunod na linggo sasalakay ang grupo nina Mr. Siyokho Lim sa Pugarag-Banog. Mali ang tantiya nila. Sapagkat dalawang araw pa lang ang nakakalipas, nagulat sila sa ugong ng mga paparating na trak. Papalapit at lumalakas ang ugong ng mga ito na nagbabadya ng isang babala.

“Sultan!” sigaw ni Amir. “Ito na yata ang grupo ni Mr. Lim.”

Parang may malalakas na dagundong ng mga kulog at kidlat sa Pugarag-Banog. Dumadagundong ang samu’t saring mga tunog mula sa mga agong, kulintang at dabakan–sinundan ito at sinabayan ng iba pang mga instrumento na nanggaling naman sa mga karatig na kabahayan sa tribu.

Nalaman nila na marami ang mga tauhan ni Mr. Lim.

“Mahahaba at de-kalibre ang kanilang mga baril,” ulat ni Abdul.

“Kasama ba si Mr. Lim?” tanong ni Sultan Malawi.

“Wala, Sultan. Ang kanyang bata-bata lamang na si Dimas Maskara ang namuno nito.”

“Kung gayon, bilisan ninyo. Salubungin natin sila” sigaw ni Sultan Malawi.

Mabilis silang nagtipon-tipon. Handa na ang lahat ng mga sandata tulad ng pana, sibat,

kris, kumpulan at balaraw.

Tahimik na umiling si Amir. Ano'ng laban ng aming mga sandata sa mga baril nina Mr Lim?"

Marami naman sana silang baril na mahahaba at de-kalibre, subalit hindi ito ipinagamit ni Sultan Malawi at ng iba pang mga datu. Dapat nga sana kanyon ang gagamitin nila upang labanan ang pwersa ni Mr. Lim. Ano ba'ng nangyari at bumalik kami sa dating paraan ng pakikipaglaban? Sibat? Pana? Kris? Kumpulan? Subalit sa sarili lamang ito sinabi ni Amir, hindi siya nagpakita ng pagtutol. Alinsunod ito sa kagustuhan ni Sultan Malawi at nararapat lamang na ito ang masunod. Batas sa kanila ang bawat salita at pahayag na bibitawan ng isang matigas sa Pugarag-Banog.

Narinig nina Dimas Maskara at ng kanyang mga tauhan ang tunog ng mga agong at kulintang. Napilitan silang tumigil at magmatyag sandali. Walang imik, tahimik ang paligid. Wala silang nakikitang mga tao. Kaya nagpatuloy sila.

Dumagundong muli ang mga trak. Subalit hindi nila namalayan ni naisip man lang na napapalibutan na pala sila ng mga lumád na nakakubli sa likod ng mga puno at ang iba naman ay nasa itaas ng mga puno. Parang ahas silang nagsibabaan. Handa na sila sa pagdanak ng dugo!

Walang patumanggang nagpapatok si Dimas Maskara at ganoon din ang kanyang mga kasamahan. Parang sinangag ang paligid. Subalit walang lumaban mula sa mga lumád.

"Naduwag sila! Walang nagpakita! Humagalpak ng tawa si Dimas Maskara at tumawa nang tumawa, "Walang makakaistorbo sa atin. Magpakasawa tayo rito."

Ngunit nagulantang na lamang si Dimas Maskara. May humaginit na nagpagulat sa kanya. Subalit huli na. Marami na ang nangisay. Unti-unting nagsibagsakan ang kanyang mga tauhan. Nanlaki ang kanyang mga mata. Biglang nanlamig ang kanyang batok. Tinamaan na ng sibat ang kanyang batok. May mga tinamaan din sa leeg, dibdib, likod at iba pang bahagi ng katawan. Sa tingin ni Dimas Maskara napakabilis maubos ng kanyang mga tauhan. Marami sa kanyang mga tauhan ang nangamatay na.

Takot na takot ang iba niyang mga tauhan, tumalon sa mga trak at kumaripas ng takbong walang direksyon.

"Tigil...itigil na ninyo ang pagpana. Itigil ang pagsibat! Malakas at mabigat ang boses ni Sultan Malawi. At sabay-sabay silang tumigil.

"Tingnan ninyo ang mga sugatan at nang madala sa syudad- at maipagamot," sabi ni Sultan Malawi.

At isa-isa nilang binuhat ang mga sugatan. Nang may biglang sumigaw;

"Sultan Malawi!..." si Ibra ang sumigaw sa paos na boses.

"Si Rashid, Sultan...! Si Rashid!"

"Si Rashid?" ang tanong ni Sultan Malawi. "Antona-ay moana lalag ka? Linawin mo Ibra, ano ba ang ibig mong sabihin?"

“Nadamay si Rashid, Sultan. Kasama pala siya nina Dimas Maskara. Siya ang nagturo sa kanila. Andito... natamaan ng mga udyong ng pana. Miyatay na si Rashid.

“Ha” patay na si Rashid? sigaw ng iba!

Paningko o –Allah, a-rilaan iskanyan kodusa minggil gabak-iyang. Sana ay maging masaya si Rashid sa kanyang pagkahimlay” ang nasambit ng iba. Mapiya si Allah, mabait si Allah. Papatawarin din ang kanyang mga kasalanan.”

Maraming umakyat sa trak. Nakita nilang patay na si Rashid.

Tinitigan ni Sultan Malawi ang kanyang anak. Mababakas sa kanyang mukha ang labis na lungkot at panghihinayang sa anak.

“Ibaba ninyo si Rashid” utos ni Sultan Malawi sa garalgal niyang boses. “Dalhin ninyo siya sa lumang bahay, ang dugtong niya. Sanganap na torogan naroon inimbawata si Rashid. Nandoon sa kisami ng bahay ang kanyang pusod. Doon siya unang umuha.”

Alam ng matatanda sa tribu na si Rashid ay doon isinilang sa lumang bahay na iyon.

Muling tumunog nang malakas ang agong bilang paggalang sa kamatayan ni Rashid. Malungkot ang tunog na maririnig mula sa mga instrumento.

Ikubor tano si Rashid sa lagid o-kitokit to kinilabangan o ma-nga datu. Nararapat na igalang si Rashid sa kabila ng kanyang kasalanan. Igalang siya bilang isang Maranaw” sabi ni Sultan Malawi ng buong pagpapakumbabang tiningnan ang mga bangkay. Tigib siya ng Karangalan; Tulad siya ng bahag-haring tinitingala ng kanyang mga nasasakupan. Ang kanyang katatagan ay simbolo ng pagtatanggol, at buong pusong umaaasa ang lahat na wala nang wawasak sa Pugarag-Banog.

Ang Mga Konteksto ng Pagsasalin

Ang Konteksto ng Teksto ng Akdang Isinalin

Ang anyong piniling isalin ay sugilanon. Ito ay isang anyo ng panitikang Cebuano na tinatawag na maikling kwento sa Filipino. Hango sa salitang ‘sugid’, ang sugilanon na nangangahulugang ‘magkwento o magsalaysay’. Sa diksyunaryo ni Bas (1971), ang sugid ay nangangahulugang “to tell, to narrate a true incident”. Nalimbag ang sugilanong “Didto Diin may Bagtikan sa Pugarag-Banog” noong Marso 22, 1995 sa magasing Bisaya pp. 16-17, 43, 45. Subalit bago pa ito naipalimbag sa nasabing magasin ay naging finalist ito sa isang patimpalak ng Lubas Dagang Bisaya or Core of the Visayan Quill (LUDABI), isang samahan ng mga manunulat na Bisaya na nagtataguyod sa panitikang Cebuano at paggamit ng wikang Bisaya-Cebuano.

Bagaman naisulat ang akda sa gitnang bahagi ng dekada '90 subalit ang mga kaganapan at pangyayaring inilalarawan sa akda ay sumasaklaw sa nakaraan pang mga taon bago maisulat ang akda. Ang iligal na pamumutol ng mga puno at pagpasok ng mga settler, at pagkapaalis ng mga katutubo sa kanilang lugar ay nagpapakita na naganap na ito bago pa man naisulat ang akda. Sa kasaysayan ng Mindanaw, dumagsa ang maraming migrante bunsod ng land settlement na programa ng gobyerno. Inilalarawan din sa akda ang mga

epekto sa maraming pagawaan sa Syudad ng Iligan na kumilala rito bilang 'Industrial City in the South'. Subalit may ibang bahagi sa kwento na nagpapahiwatig na naganap ang mga pangyayari sa panahon kung kailan naisulat ang akda dahil, sa pagbanggit ng ilang tagpo tulad ng pagbaha sa Ormoc noong 1991.

Konteksto ng Awtor

Si Marcelo Arañas Geocallo ay kilala rin sa kanyang panulat sagisag na Geronimo A. Molave, Juanario Diez Saez at Ram A. Sañara. Nagsusulat siya ng mga sugilanon, nobela, sugilagming, balak, gumalaysay at isang yugtong dula. Isinilang siya sa Panadtaran, Cebu, noong Enero 16, 1940 at lumipat ang pamilya sa Mindanao noong 1948, at ngayo'y nakatira sa Linamon, Lanao del Norte. Naging assistant editor sa mga lokal na pahayagan ng Iligan City; radio announcer, radio scriptwriter at accredited na miyembro ng Kapisanan ng mga Broadcaster sa Pilipinas (KBP).

Ang kanyang pagbabasa ng mga magasing Bisaya at Alimyon ay naghubog sa kanyang talentong umakda. Nakapaglalathala siya ng kanyang mga balak at sugilanon sa iba't ibang mga tabloid. Ang pinakaunang naipalimbag niya sa Bisaya ay ang kanyang sugilanonong "Matag Tungang Gabii, 1953. Ang unang balak na nalimbag sa Alimyon ay ang "Ramon Magsaysay", 1957. Magmula noon ay nakapagpalimbag na siya ng mahigit 200 na balak, 200 sugilanon, 12 sugilambong at marami pang sanaysay sa mga magasing Bisaya, Alimyon, Bag-ong Suga, Bag-ong Balud, at Silaw. Ang kanyang mga akda ay napasama na rin sa iba't ibang antolohiya, tulad ng Kaliring (ca. 1997), Wagas, 1980; Sanggi, 1992; Sugbuanong Balak, 1988; Panulaang Sebuwano 1993; Kawit sa Buntagon, 2002; Budaya, 2003; at Peace Mindanao, 2013. Ang kanyang aklat na *Aguyangyang and Other Stories*, 2011, koleksyon ng kanyang mga maikling kwento na naisalin sa Ingles.

Nagtamo siya ng iba't ibang parangal tulad ng: Outstanding Poet Award, 1975 ng LUDABI, Inc; Unang gantimpla sa First Cebuano Literary Festival, Cebu Arts Foundation Inc., 1982; Gen. Hans Menzi Special Christmas Award, 1978 bilang may pinakamaraming maikling kwentong nailimbag sa loob ng isang taon sa Bisaya. Taong 1994 kinilala siya sa Hawanan sa Kabantug (Hall of Fame) ng LUDABI. Kinilala rin siya sa BATHALAD-Mindanao dahil sa kanyang 14 na mga Unang gantimpalang natanggap. Noong 2006 nanalo siya sa ikatlong gantimpla sa Gawad Komisyon Timpalak sa Pagsulat sa kanyang maikling kwentong "Ang Bituon nga Iyang Gikumkom." Noong Agosto 29, 2015 ay natanggap niya ang karangalan bilang, Pambansang Alagad ni Balagtas.

Madalas na tema ng kanyang mga akda ang mga pangyayari sa lipunan ng Lanao. Tulad ng tunggalian sa pagitan ng mga katutubo, Maranaw, at Kristyano. Matatagpuan din sa kanyang mga akda ang paglalahad ng kanyang panlipunanag pamumuna sa ugali at gawi ng tao na bunga ng modernisasyon at industriyalisasyon sa lalawigan. Mapapansin din sa kanyang akda ang aspirasyon ng pagkakaroon ng ugnayan sa pagitan ng magkaibang lahi—Maranaw at Kristyano. Sa pangkalahatan taglay ng kanyang mga likha ang paglalarawan ng mga reyalistikong pangyayari sa buhay, mga sosyal na pamumuna, at mga tunggalian sa lipunan. Bagaman ang kanyang mga sinulat ay nakapaloob at tumatalakay sa Mindanaw, subalit kumakatawan din ito ng pambansang suliranin ng mga Pilipino, ang kawalan ng

trabaho, exploitasyon ng mga manggagawa, child trafficking at iba pang panlipunang tunggalian.

Ang Konteksto ng Mambabasa

Unang pinaglalaanan ng pagsasalang ito ang mga mambabasang hindi nakauunawa ng wikang Bisaya-Cebuano. Layunin nitong magamit ito sa akademya sapagkat, ang nasa institusyong ito ang isa sa mga pangunahing tagahatid ng karunungan at may mas higit na impluwensya sa iba. Matalakay ang ang mga katangiang taglay ng akda sa mga klase. Ang lebel ng mambabasa na pinaglalaanan dito ay maaaring mula sa lebel elementarya o hanggang sa pinakamataas na lebel dahil ang akda ay nagpapakita ng unibersal na tema ng paagpapahalaga sa kultura at katutubong kulay.

Bahagi rin ng pagnanais na mabasa ang akda sa mga mambabasang nasa Mindanaw. Kapag naipakilala na ito sa mainstream ay mabibigyan pa ng daan ang iba pang mga akda ng lalawigan.

Paglalahat at Skopos ng Pagsasalin

Ang akdang isinalin ay representasyon ng panitikang Mindanawon na naglarawan sa buhay at karanasan ng rehiyon. Nilalaman ng akda ang mga usaping may kaugnayan sa pambansang konsern, tulad ng isyu ng ancestral domain ng mga katutubo, kultural na pagkakaiba-iba, ilegal na pamumutol ng puno, ang pagkapaalis ng mga katutubo sa kanilang mga lupain, politikal at ekonomik na kalagayan, at iba pang panlipunang kalagayan. Dahil dito, napapanahon at makabuluhan ang pagsasalin nito sa wikang Filipino sapagkat, ito ang wika na nag-uugnay ng mga Pilipino.

Ang isinagawang pagsasalin ay pagpapakilala rin na ang mga awtor sa Mindanaw ay may kakayahang sumulat ng mga kwentong hindi lamang produkto ng imahinasyon kundi produkto ng buhay at kolektibong karanasan ng komunidad. Ang pagkahirang ng awtor sa mga pambansang karangalan ay patunay sa kanyang angking kahusayan sa pagsulat. Sa pamamagitan ng saling ito, mahihimok at mapapalakas ang loob ng iba pang mga manunulat sa lalawigan o sa iba pang rehiyon na sumulat at umakda, at ipamalas ang kanilang talento sa paglikha. Isang paraan din ito na pasiglahin ang pagsulat sa ganitong mga genre lalo na sa hamon ng kasalukuyan, ang paglaganap ng social media, na maaaring makapipigil o kundi man makapagpapahina sa ganitong mga anyo ng pagsulat.

Sa kasaysayan ng pagsasalin ng mga akdang rehiyonal, lumalabas na iilan lamang ang nagsagawa ng mga pagsasalin tungo sa wikang Filipino. Masasabing kulang sa effort ang taga-rehiyon upang isalin ito sa wikang pambansa. Kaya't sa saling ito ay mapapahaba rin ang buhay ng akda dahil maaring maisasama ito sa mga binubuong antolohiya ng panitikan ng Pilipinas. Sa gayon, hindi maibabaon lamang sa limot ang mga likha ng mga manunulat mula sa Lanao del Norte, katulad ni Geocallo.

Sa pagsasalang ito, naitatampok din ang ilang mga salitang mula sa lalawigan, lalo na ang mga salitang may kultural na kahulugan at may malalim na kahulugan sa kasaysayan ng

pulo. Sa gayong konteksto, masusuri pa ang iba't ibang baryasyon ng mga katawagan at kaluhugan ng mga salita o wika sa Pilipinas.

Ang pagkilala sa akda at maging ang salin nito ay mapakikinabangan ng mga kabataan sa kasulukuyan at sa susunod pang henerasyon, lalo na't unti-unti nang nabahiran ng mga makabago at modernong mga salita ang paraan ng pagpapahayag ng kasalukuyang lipunan.

Higit sa lahat sa pamamagitan ng pagsasalang ito mapapayabong at mapayayaman ang wikang Filipino bilang lingua franca ng Pilipinas at mailangkap ang halaga ng kultura ng mga wikang rehiyonal lalo na ang mula sa Lanao del Norte.

Mga Reperensya

- Abellana, M. (1978). The sugbuanon novel. "Sugbuanon Literature", A symposium on its history, poetry, drama, fiction, essay, radio scripts. Quezon City: University of the Philippines Library. pp. 33-41.
- Alburo, E. et al. (2009). Eds. Sugilanong sugbuanon Cebuano fiction until 1940. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- _____ 1993. Panulaang Cebuano. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Alunan, M. (2015). Sa atong dila: Introduction to Visayan literature. Quezon City: University of the Philippines Press.
- Bas, N. (1971). Cebuano pronouncing dictionary with meanings in Pilipino and English. Cebu: Nazario Bas, (1971).
- Constantino, P. (2009). "Papel ng pagsasalin sa diskurso ng pambansang wika at panitikang panrehiyon", Zafra, Galileo, Salin-Suri: Panimulang pagmamapa ng mga larangan ng pag-aaral ng pagsasalin sa Filipinas. Ikatlong Sourcebook ng SANGFIL. pp. 391-396.
- Constantino, E. at R. Sicat. (1973). Ang pagbuo ng pambansang literatura ng Pilipinas. *Jornal ng Masaklaw na Edukasyon*. UP Kolehiyo ng Sining at Agham, Tomo 23-24,
- Cruz, I. (2003). "Ang arithmetic ng pambansang literatura" Bayot David, Y. Ed. *Bukod na Bukod, Mga Piling Sanaysay*. Quezon City: UP Press. Pp. 204-207.
- David, R. S. (2003). "Politika ng wika, wika ng politika", Santos, Benilda S. *Ang wikang Filipino sa loob at labas ng akademya't Bansa*. Unang Sourcebook ng SANGFIL 1994-2001. pp. 15-22.
- de Quiros, C. (2003). "Ang kapangyarihan ng wika, ang wika ng kapangyarihan", Santos, Benilda S. *Ang Wikang Filipino sa Loob at labas ng Akademya't Bansa*. Unang Sourcebook ng SANGFIL 1994-2001. pp. 28-33.
- Geocallo, Marcelo A. (n.d.) "Didto diin may bagtikan sa pugarag-banog". *Bisaya*. Marso 22, 1995. pp. 16-17, 43, 45.

- Lim, J. An (August 28, 2014). Creating a national literature from the regional literatures of the country. Paper presented at UMPIL Pambansang Kumperensiya 2014, UP Diliman.
- Lucero, R.C. (2007). *Ang bayan sa labas ng Maynila/The nation beyond Manila*. Quezon City: UP Press, 2007.
- _____. (2009). Ang pagsasalin ng panitikang rehiyonal tungo sa pambansang panitikan. Sa Zafra (ed.) *SALIN-SURI Panimulang Pagmamapa ng mga Larangan ng Pag-aaral ng Pagsasalin sa Filipinas*. Quezon City: UP Sentro ng Wikang Filipino Diliman, 293-300.
- Mojares, R. B. (1975). *Cebuano literature A survey and bio-bibliography with finding list*. Cebu City: San Carlos Publications Series: A Humanities Number Ten.
- Lumbera, B. (2000). *Pag-aakda ng bansa/Writing the Nation*. Quezon City: UP Press.
- Maceda, T. (2009). Saling pampanitikan sa Cebuano tungo sa pagpapaunlad ng wikang pambansa. Sa Zafra G. (ed.) *SALIN-SURI Panimulang Pagmamapa ng mga Larangan ng Pag-aaral ng Pagsasalin sa Filipinas*. Quezon City: UP Sentro ng Wikang Filipino Diliman, 165-176.
- Mojares, R. B. (1975). *Cebuano literature A survey and bio-bibliography with finding list*. Cebu City: San Carlos Publications Series: A Humanities Number Ten.
- _____. (1998). *Origins and rise of the Filipino novel A generic Study of the Novel until 1940*. Quezon City: UP Press.
- Saguban, J. Trans. (2011). *Aguyangyang and other stories of Marcelo Geocallo*. Iligan City: Ivory Printing Press.
- Sullivan J. (2001). The question of a national literature for Nigeria” in *Research in African Literatures*. Vol. 32. No. 3, Fall. pp: 71-86.
- Tinio, R. S. (1973). Towards a re-orientation of literary studies. *Philippine Studies* Vol. 21, No. 4 (1973): 438–442. Quezon City: Ateneo De Manila University Press.
- Yu, R. T. at R. Tolentino. (2011). *Tungo sa panibagong pagbalangkas ng pambansang panitikan. alinagnag sanaysay ng mga panlipunang panunuri sa panitikan*. Manila: University of Sto. Tomas Publishing House.